

JAZYKOVÁ SITUACE V TÁDŽIKISTÁNU

Berková M., Křížková L.

Provozně ekonomická fakulta ČZU v Praze, 2010.

Úvod

Jazyk lze definovat různými způsoby. Zjednodušeně řečeno je možné označit jazyk jako znakový systém sloužící lidem především jako nástroj v komunikaci a ve vzdělávacím procesu. Jeho důležitost spočívá zejména ve vztahu k uvědomění si národní identity, kdy napomáhá nejen k uchování vlastní kultury, ale také funguje jako důležitý prvek jazykové a kulturní pestrosti pro rovnoprávnou koexistenci národů na celém světě za účelem zachování světového kulturního bohatství.

Hlavním důvodem výběru tématu bylo poukázat na jazykovou pestrost oblasti Tádžikistánu. To, že se skutečně jedná o jazykově velmi pestrou zemi potvrzuje počet jazyků, se kterými se lze v této oblasti setkat. Kromě úředního jazyka tádžičtiny, tradiční perštiny, několika skupin tradičních jazyků především v horských oblastech zde lidé hovoří také řečí nejpočetnějších menšin, které tuto oblast osidlují.

Cíl práce a metodika

Práce si klade za cíl zmapovat jazykovou situaci v oblasti Tádžikistánu. Jazyk jako jeden z hlavních prvků etnicity (národnostního složení) je bezpochyby ovlivněn také dalšími faktory jako např. historické a geografické pozadí, národnostní složení sledované oblasti či náboženství. Tato témata s jazykovou situací Tádžikistánu souvisí sice nepřímě, ale přesto je zapotřebí věnovat jim patřičnou pozornost. Proto jsou v práci rovněž zmiňována.

Hlavní metodou pro vypracování celé práce byl sběr sekundárních dat a to nejen těch, která se zabývají přímo problematikou jazyka sledované oblasti, ale rovněž takových, které se dotýkají celého Tádžikistánu. Takto získaná data byla následně podrobena obsahové analýze a poté použita v práci.

Literární rešerše

Pro zpracování tohoto tématu jsme čerpaly potřebné informace z odborných knih a zejména pak z článků z prostředí internetu. Obecně však dostupnost literatury k tématu zabývajícího se jazykovou situací Tádžikistánu není příliš hojná. Existuje několik publikací, které věnují pozornost státům Střední Asie obecně. Jazyková problematika těchto konkrétních oblastí však bývá zmíněna pouze ve zkratce.

Pro potřeby našeho tématu byla použita především kniha Slavomíra Horáka „Střední Asie mezi východem a západem“, která podává ucelený obraz o této oblasti od obecných charakteristik jednotlivých regionů s přihlédnutím k přírodním podmínkám, přes historické a politické události až po náboženskou a jazykovou situaci všech států Střední Asie. Aby byla představa o jazykové situaci Tádžikistánu ucelená, byly v práci zpracovány také poznatky získané z internetových zdrojů. Kromě

webových stránek již zmíněného Slavomíra Horáka, byla jako hlavní internetový zdroj použita webová encyklopedie Wikipedie, na jejíž tvorbě spolupracují dobrovolní přispěvatelé z celého světa. Tato otevřenost však s sebou nese i riziko případných nepřesností, kdy do celého systému může zasahovat prakticky kdokoli s přístupem na internet.

Menší část práce, která je věnována reáliím Tádžikistánu, byla zpracována za použití poznatků získaných z knihy „Encyklopedie Zeměpis světa“ autorů Batemana a Eganové, která poskytuje přehled nejdůležitějších informací o všech státech světa. Jako internetové zdroje informací o geografii, historii či národnostním složení Tádžikistánu byly použity především webové stránky zeměpisného a cestopisného měsíčníku Mladé fronty lizeazeme.cz a internetového časopisu o cestování cestovatel.cz.

Reálie Tádžikistánu

Geografické pozadí

Republika Tádžikistán (Čumhurii Točikiston) je vnitrozemským státem Střední Asie. Jedná se o nejmenší stát této oblasti. Jeho sousedy jsou Afgánistán, Čína, Kyrgyzstán a Uzbekistán. Většinu země pokrývají horská pásma (přes půl území leží v nadmořské výšce přes 3000 metrů): Pamír, který spojuje nejvyšší pohoří světa (zde se nacházejí jezera, z nichž největší je Karakul), Zaalajského pohoří a Zeravšanského hřbetu (hory dosahují výšek až 7000 metrů). Říční síť je rozvinuta nerovnoměrně. Téměř všechny řeky patří k povodím Amudarji, Syrdarji a Zeravšanu (využívají se pro zavlažování a získávání hydroenergie). Podnebí je zde kontinentální (suché, horké léto a chladná zima). [8, 10]

Zajímavost

Průměrná teplota v lednu je 1 °C (na horách - 25 °C), v červenci 28 °C (na horách 0 °C).

Historické pozadí

Již od starověku bylo toto území součástí sousedních říší (Perské, Alexandra Makedonského a Mongolské). Od 16. století se země stala součástí Bucharského chanátu, v rámci něhož byla v druhé polovině 19. století postupně připojována k Rusku. Po ruské revoluci bylo území součástí Turkestánské ASSR (v rámci Ruska) a od roku 1924 autonomní republikou (v rámci Uzbeké SSR). Tádžická SSR byla vytvořena v rámci SSSR roku 1929. V roce 1991 vyhlásil Tádžikistán svou nezávislost. Od téhož roku je země zmítána občanskou válkou, do které se zapojilo Rusko i sousední Afgánistán. V roce 1997 byla podepsána mírová dohoda o ukončení dlouhodobého konfliktu, o národním usmíření a integraci

opozice do vládních struktur. Od roku 2001 země těží i z připojení se k protitalibánské frontě a z podpory USA ve válce v Afghánistánu. [3, 6, 4]

Oblasti Tádžikistánu

AUTONOMNÍ OBLASTI

Horský Badachšán - Spadá do Pamírské oblasti, etnicky a historicky je spjatý s afgánským Badachšánem. Tvoří ho oblasti Rúšán, Chorog, Šugnán a nedostupné a špatě kontrolované oblasti (hraničící s Afghánistánem) Iškašim a Vachán. Samostatný subregion Horského Badachšánu tvoří Mugrabský okres, který je nejdlehlším v zemi - ať už etnicky (menšina Kyrgyzů) či komunikačně (Pamírský trakt).

Kuljób (tj. Chaltonská oblast) - Je to druhý velký samostatný region Chaltonské oblasti, jsou zde převážně pěstitelé bavlny.

Kurgan-Tjube (tj. Chatlonská oblast) - Oblast je umístěná na JZ, spolu s hlavním městem Dušanbe (v překladu pondělí) je to nejsložitější region země. Je zde zřejmě nejpestřejší skladba obyvatelstva (přistěhovalci z Karateginu, Kuljóbu, místní Arabové, polokočovně turecké a uzbecké kmeny, potomci přesídlených povolžských Němců a Rusů - tyto dvě národnosti však v zemi už téměř vymizely).

Garmské údolí (Karategin) - Jsou zde nejvíce nábožensky aktivní obyvatelé republiky.

ZÁKLADNÍ OBLASTI

Severní Tádžikistán - Je zde nejvíce obyvatel. Oblast se člení na Zerafšánské údolí (kolem města Pendžikent) a Fergánskou kotlinu. **Pamírská oblast** [9]

Národnostní složení Tádžikistánu

Stejně jako ve zbytku regionu, je i národnostní složení Tádžikistánu velice pestré (asi 140 národností). Podle sčítání obyvatelstva prováděném v roce 2000 žilo na území Tádžikistánu 79,9 % Tádžiků, 15,3 % Uzbeků, 1,1 % Rusů, 1,1 % Kyrgyzů a 2,6 % ostatních (Lakajci, Turkmeni, Tataři, Kongrati, Arabové, Katagani, Afgánci, Cikáni, Ukrajinci, Barlosové, Durmeni, Korejci, Němci, Juzové). Poměr národností se neustále mění s návratem obyvatelstva jiných národností po občanské válce, takže se podíl Tádžiků relativně snižuje. [1]

Náboženství

Náboženská situace v Tádžikistánu je poněkud spletitá a poměrně nestálá. Celý region je poměrně plný islámského fundamentalismu. Tádžikistán by bylo možné označit jako jakousi nárazníkovou zónu radikálního islámu mezi bývalými supervelmocemi studené války - Ruskem a Čínou. Naprostá většina obyvatel jsou v 80 % sunnitští muslimové. Šíitští muslimové jsou pak v populaci zastoupeni přibližně 5

%. Řada muslimů v Tádžikistánu není ve své víře příliš horlivá. Přesto se ale zdá, že v celém regionu postupně stoupá počet vyznavačů této víry. Lidé se tak postupně vracejí ke svým náboženským, historickým a kulturním kořenům. [8]

Jazyky Tádžikistánu

Nejen kultura, ale i jazyk Střední Asie je značně ovlivněn historií turkické invaze. Etnické kořeny Tádžiků však sahají až do starověké Persie a lidé zde mluví jazykem íránské skupiny. Zatímco Tádžikové jsou indoárijského původu, ostatní obyvatelé bývalé sovětské Střední Asie jsou převážně původu mongolského.

Podle Ústavy je v zemi úředním jazykem jazyk tádžický. Ruština je jazykem především dorozumivacím a ovládá jí především obyvatelstvo měst (na venkově se používá jen omezeně). Výjimku tvoří oblast Pamíru, kde každé údolí hovoří vlastním dialektem, který je druhému nepochopitelný. Ve výsledku tedy spolu všichni komunikují rusky. Ruskou komunikaci navíc podporuje ruské satelitní vysílání, jelikož domácí sem nezasahuje.

Příslušníci jiných národností mají právo používat svůj rodný jazyk. Nejčastějším menšinovým jazykem je zde uzbečtina (viz. kapitola Národnostní složení) a to zejména kolem města Kurgan-Tjube a v Sogdijské oblasti. [1]

Zajímavost

Mezi tádžické významné dny (kromě pohyblivého ramadánu a dne Ústavy) patří i den tádžického jazyka, který připadá na 22.7. [1]

Perština

Jedná se o indoevropský jazyk. Společně s dárijštinou (afghánskou perštinou), tádžičtinou, pahlavštinou, hazárštinou, dehvárštinou, darwázštinou, aimaqštinou, džidštinou, tatštinou, buchárštinou, lúrštinou, kumzárštinou a larijštinou patří do jihozápadní skupiny íránských jazyků. Jedná se o jediný úřední jazyk Íránské islámské republiky (používá ho přibližně 66 milionů obyvatel). Její východní dialekt (tj. již zmíněná dárijština) představuje dorozumivací prostředek pro dalších cca 7 milionů obyvatel Afghánistánu (kde je druhým úředním jazykem) a Pákistánu. Kromě zmíněných oblastí je perština používána rovněž ve Spojených arabských emirátech, Iráku, Ománu, Kataru, Indii, Uzbekistánu a Izraeli. Dalo by se říci, že afghánská a tádžická nářečí jsou archaičtější a mluvnicky bohatší než současná moderní íránská perština. Z pochopitelných důvodů lze v dárijštině nalézt mnoho výpůjček z paštúnštiny a v tádžičtině pro změnu slova přejatá z ruštiny. Naproti tomu íránská perština hojně přejímala slova z arabštiny a částečně i z turečtiny a francouzštiny. Jazyky farsí, darí a tádžikí se od sebe liší asi jako čeština a slovenština - jen (původních) společných výrazů je podstatně méně. [2]

Tádžičtina (tádžický jazyk, tádžická perština)

Někdy se pokládá za variantu perštiny. Pochází z íránské jazykové skupiny (konkrétně západoíránská jazyková skupina) a podobá se dárijské formě perštiny. Vzhledem k dlouhodobé okupaci země Sovětským svazem je jazyk silně ovlivněn ruštinou, z níž převzal mnoho slov a dokonce používá i

upravenou azbuku (dříve perské písmo a latinka). Spisovná tádžičtina, je založena na dialektu severozápadní části země a značně se odlišuje od tádžičtiny hovorové, která se používá v sousedních státech (zejména v Afgánistánu a Uzbekistánu). Do této skupiny patří jazyk jaghnóbí a jazyky Horského Badachšanu, kde lze rozlišit také podskupiny iškašemí, vachí (vachský jazyk), šughnó-rúšání (ty mají ještě dialektické rozdělení) a jazghulemí. Každý z těchto jazyků představuje také osobité etnikum. [11]

Jaghnóbí

Tento západoíránský jazyk (konkrétně se řadí do SV skupiny) představuje pokračování středověké sogdijštiny. Ještě v roce 1975 žilo přibližně 2000 uživatelů tohoto jazyka. Původně sídlili při pobřeží řeky Jazghulam v Horském Badchšanu v Tádžikistánu. Ale v 60. letech přesídlili do jižního Tádžikistánu. [9]

Jazyky Horského Badachšanu

Tato skupina jazyků bývá někdy rovněž označována jako jazyky pamírské, které spadají do JV skupiny.

- Rozlišujeme zde čtyři podskupiny:

Iškašemí (iškašimský jazyk, iškášmí):

- tímto jazykem hovoří přibližně 500 osob v jižní části Pamíru v Tádžikistánu a dále si 2000 osob při pramenech řeky Bardudž v Afghánistánu. Jedná se o jakýsi spojovací článek mezi jazykem afghánským a mundžanským a jazykem vachánským.

Vachí (vachánský = waxí):

- v řadě ohledů má tento jazyk nejbliže k jazyku khotanskému, ale díky jiným isoglosám je spojen spíše se sodijštinou. Používán je zejména lidmi žijícími při horním toku řeky Pendž (oblast Tádžikistánu a severního Afghánistánu) a v přilehlých oblastech Pákistánu, Indie a čínského Sinkiangu.

Šugnansko - rušanské jazyky:

Šigni (= šug(h)ní, šug(n)an) a rušání

- Používá se v Tádžikistánu zejména v údolí řek Pendž, Gunt a Šahdara v Pamíru.

Xufí, bartangí, orošorí

- Tímto jazykem se hovoří nejvíce v Tádžikistánu, zejména pak v údolí Bartanga a Chufa.

Sarikolí

- Používá se zejména ve východních svazích Pamíru v čínské provincii Sinkiang.

Jazgulámský (yazgulámí):

- Tento jazyk používá asi 4000 obyvatel při břehu řeky Jazgulam v Pamíru. [9]

Jazyky nejpočetnějších menšin žijících v Tádžikistánu

Uzbečtina

Uzbečtina je západoturkickým jazykem, které jsou podskupinou turkických jazyků. Jedná se o úřední jazyk Uzbekistánu, ale běžně je používána uzbeckými menšinami i v okolních státech, které s Uzbekistánem bezprostředně sousedí (Kyrgyzstán, Tádžikistán, Turkmenistán, Kazachstán), ale také ve vzdálenějších státech (Afghánistán, Turecko, Rusko, Čína, USA). Nejčastěji se zapisuje latinkou, případně azbukou či arabským písmem. [12]

Ruština

Jedná se o nejužívanější slovanský jazyk, konkrétně východoslovanský, který se zaznamenává cyrilicí, tzv. azbukou. Díky expanzi Carského Ruska se rozšířila ruština do oblastí východní Evropy a severní Asie. Početné rusky mluvící menšiny žijí zejména v oblastech bývalého Sovětského svazu, které po jeho rozpadu získaly nezávislost. Celkový počet rusky mluvících se pohybuje kolem 278 milionů. Jako úřední jazyk je ruština používána v Rusku, Bělorusku, Kazachstánu, Kyrgyzstánu, Krymu (Ukrajina), Abcházii a Jižní Osetii (Gruzie), Podněstří a Gagauzii (Moldávie). Kromě toho je ruština uznávána jako jazyk menšiny v Číně. Pro starší slovní zásobu jsou typické výpůjčky z turkických jazyků (конь = koň = kůň; кабан = kaban = kanec; котел(ё)л = kotel = kotel). V novější slovní zásobě se naopak vyskytují slova přejatá z angličtiny, němčiny a francouzštiny. [13]

Kyrgyzština

Kyrgyzština se řadí mezi jazyky východoturkické. Nejvíce se podobá ujurština a kazaštině. Původně se zapisovala arabským písmem, které vystřídala latinka. Nakonec ale pod vlivem nadvlády SSSR přešla na cyrilici. Jako úřední jazyk je kyrgyzština používána v Kyrgyzstánu. Dále je rozšířena také v Kazachstánu a Uzbekistánu. [5]

Turkmenština

Podobně jako uzbečtina se rovněž turkmenština řadí mezi jazyky turkické, konkrétně západoturkické. Kromě Turkmenistánu, kde je úředním jazykem, se také používá v Afghánistánu, Íránu, Iráku, Kazachstánu, Pákistánu, Tádžikistánu a Uzbekistánu. Dále se používá v evropské části Ruska a Německa, potom v Turecka a USA. V psané podobě se tento jazyk začal užívat až počátkem 20.

století, kdy byl zaznamenáván arabským písmem, které posléze přibližně do první poloviny 20. století vystřídala latinka. Od roku 1940 do roku 1991 se turkmenština zapisovala z politických důvodů cyrilicí. Hlavním důvodem užití tohoto způsobu zápisu jazyka bylo co nejméně omezit kontakt mezi turkickými národy žijícími v jižních republikách s těmi, které žily za hranicemi Sovětského svazu. Od roku 1991 bylo opětovně nahrazeno používání latinky. [14]

ZÁVĚR

Závěrem lze říci, že oblast Tádžikistánu je skutečně jazykově rozmanitá. Je zajímavé sledovat, jak se v zemi, které čítá přes sedm milionů obyvatel, mísí takový počet jazyků včetně rozdílů užití jazyků v jednotlivých oblastech. Jejich používání je ovlivněno celou řadou faktorů. Historie a tradice mají výrazný podíl především na používání perštiny či ruštiny, která je zde používána zejména díky dřívější sovětské nadvládě a dnešnímu výskytu v médiích. Obdobná situace nastává i v případě ostatních jazyků národnostních menšin žijících na území Tádžikistánu. Naproti tomu v horských oblastech se stále zachovávají původní dialekty, které velmi často nebývají mezi sebou srozumitelné. Jejich uživatelé sice netvoří příliš početnou skupinu, přesto však i tyto jazyky mají svůj význam ve vztahu k národní identitě.

PŘÍLOHY

Tádžická abeceda

Až do roku 1928 se používal modifikovaný arabský skript, poté byl nahrazen latinkou a v roce 1940 přizpůsobenou azbukou. Od roku 1994 je možné spatřit tádžické texty ve všech třech uvedených abecedách, azbuka však stále jasně převažuje.[7]

Аа	Аа	a	Мм	Мм	m	Щщ	Ščšč	ʃtʃ
Бб	Вв	b	Нн	Нн	n	Ъъ	”	ʔ
Вв	Уу	v	Оо	Оо	o	Ыы	Уу	i
Гг	Гг	g	Пп	Пп	p	Ьь	’	
Дд	Дд	d	Рр	Рр	r	Ээ	Èè	e
Ее	Ее	e je	Сс	Сс	s	Юю	Јују	ju
Ёё	Ёё	jɔ	Тт	Тт	t	Яя	ЈАја	ja
Жж	Žž	ʒ	Уу	Уу	u	Ғғ	Ġġ	ʁ
Зз	Зз	z	Фф	Фф	f	Йй	Īī	i
Ии	Ии	i	Хх	Хх	χ	Ққ	Qq	q
Йй	Јј	j	Цц	Цц	ʦ	Ўў	Ūū	o
Кк	Кк	k	Чч	Чч	tʃ	Ҳҳ	Hh	h
Лл	Лл	l	Шш	Шш	ʃ	Ҷҷ	Ĝĝ	dʒ

POUŽITÁ LITERATURA

- 1) *Tádžikistán: Základní informace o teritoriu* [online]. Ministerstvo zahraničních věcí ČR. [cit. 2009-11-12]. Dostupný z WWW: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asi/tadzikistan/>.
- 2) *Perština* [online]. Wikipedie. [cit. 2009-11-21]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Per%C5%A1tina>>.
- 3) *Státy a jejich představitelé : Nezávislé státy* [online]. [cit. 2009-11-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.libri.cz/databaze/staty/podlist.php?id=171>>.
- 4) *Tádžikistán* [online]. [cit. 2009-11-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.lideazeme.cz/zeme/tadzikistan>>.
- 5) *Kyrgyzština* [online]. Wikipedie. [cit. 2009-11-21]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kyrgyz%C5%A1tina>>.
- 6) HORÁK, Slavomír. *Úvod do problematiky Střední Asie* [online]. [cit. 2009-11-21]. Dostupný z WWW: <http://www.slavomirhorak.euweb.cz/SA_uvod.htm>.
- 7) SZTEMON, Libor. *Tádžičtina* [online]. 2001 [cit. 2009-12-21]. Dostupný z WWW: <<http://ls78.sweb.cz/tajcze.htm>>.
- 8) BATEMAN G., EGANOVÁ V.: *Encyklopedie Zeměpis světa*. Columbus spol. s r. o., Praha 1999, ISBN 80-901727-6-8.
- 9) HORÁK S.: *Střední Asie mezi východem a západem*. Nakladatelství Karolinum UK, Praha 2005, ISBN 80-246-0906-1.
- 10) *Tádžikistán* [online]. [cit. 2009-12-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.cestovatel.cz/ob/tadzikistan/>>.
- 11) *Tádžičtina* [online]. Wikipedie. [cit. 2009-11-21]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/T%C3%A1d%C5%BEi%C4%8Dtina>>.
- 12) *Ruština* [online]. Wikipedie. [cit. 2009-11-12]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ru%C5%A1tina>>.
- 13) *Uzbečtina* [online]. Wikipedie. [cit. 2009-11-21]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Uzbe%C4%8Dtina>>.
- 14) *Turkmenština* [online]. Wikipedie. [cit. 2009-11-21]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Turkmen%C5%A1tina>>.

Počet shlédnutí: 815

From:

<https://www.hks.re/wiki/> - **Hospodářská a kulturní studia (HKS)**

Permanent link:

https://www.hks.re/wiki/jazykova_situace_v_tadzikistanu

Last update: **02/09/2025 13:49**

